

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عنوان مقاله :

« زبان عربی نزد نسل جدید ایرانی »

نویسنده: دکتر مهرداد آقائی هشتجین

« استان کیلان (رضوانشهر) »

چکیده:

زبان عربی به عنوان طلایه دار و پیش قراول همه‌ی زبان‌های دنیا افتخاری بس عظیم و منّتی بزرگ بر گردن ما مسلمانان می‌باشد که حاملان و صاحبان این زبان برگزیده هستیم؛ بخصوص ما ایرانیان که نسل اندر نسل از شیفتگان و خادمان زبان وحی بوده‌ایم و هستیم. این مقاله سعی دارد به جایگاه زبان عربی در نزد ایرانیان و بویژه نسل جوان و امروزی پرداخته و نیز به برخی از دیدگاه‌های پیرامون این زبان را به همراه ذکر پاره‌ای از مشکلات و موانعی که سر راه آموزش زبان عربی در کشور عزیزمان ایران اسلامی وجود دارد اشاره کند، و برای حل این مشکلات برخی پیشنهادات ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: زبان عربی، نسل جدید، قرآن کریم، زبان فارسی، آموزش

مقدمه :

زبان دارای تعابیر و تعریف های زیادی است که با توجه به کثرت وجود آن در بین ملل مختلف مفاهیم مختلفی نیز دارد که می توان در یک توصیف کلی این گونه بیان داشت که : زبان پدیده ای اجتماعی و فرهنگی و اکتسابی می باشد که از مجموع رمز های صوتی و گویشی تشکیل یافته ، و از طریق آزمون برخی مفاهیم ثبت شده در ذهن انسان به دست می آید ، و بدین وسیله گروهی با مرتب ساختن و نظم دادن به آن مفاهیم می توانند با همدیگر ارتباط کلامی برقرار کنند و تشکیل یک زبان قابل فهم برای همدیگر را داشته باشند .

و اما درباره ی پیدایش نخستین زبان و سایر زبان ها اختلاف نظر های زیادی است ، برخی بر این عقیده اند که زبان ها به طور کلی از جانب الله جلّ جلاله بر ابوالبشر حضرت آدم(ع) وحی شده است . با اشاره به آیه کریمه (وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) که منظور از (الْأَسْمَاءُ كُلَّهَا) یعنی همه ی زبان ها و علم های موجود در این دنیا می باشد. و برخی دیگر بر این باورند که زبان ها به صورت توافقی و ساخته ی دست بشر و زائیده ی اذهان آدمی می باشد . و گروهی دیگر چنین عقیده دارند که زبان در اثر تقلید از صداهای موجود در طبیعت و حیوانات و پدیده های طبیعی و اتفاقات و پیشامد های زندگی بشری به وجود آمده است ، همانطور که بچه ی کوچک یک ساله در آغاز سخن گفتن و زبان گشودنش خیلی از کلمات و عبارات را از اطرافیان خود و از صداهای موجود در اطراف خود تقلید کرده و تکرار می کند . و هم چنین درباره ی پیدایش زبان و نحوه ی تکامل آن نظرات و پیشنهادات گوناگونی ارائه شده است که هر کدام در جای خود دارای نقاط قوت و ضعف می باشد.

به طور کلی نقش زبان در گسترش روابط بین انسان ها و جوامع بشری و در پیشرفت تمدن و فرهنگ و دین بسیار ارزنده و مهمّ می باشد ، و هم چنین باعث رشد و تکاپوی فکری و باعث بالندگی اندیشه و ذهن انسان و موجب القای خواسته ها و توانمندی های هر صاحب علم و فضیلتی نیز است ، که البته ناگفته نماند اگر (لسان صدق) نباشد باعث خیلی از دو به هم زنی ها و آشوب ها و فتنه ها و حتّی خونریزی بین انسان ها می شود، و می توان گفت که زبان هم چون شمشیر دو لبه ای است که اصلاح و افساد آن به صاحب آن بستگی دارد که در کدامین مسیر و با چه هدفی از آن استفاده کند .

در جهانی که ما گرد آمده ایم تا زندگی کنیم ، در گوشه و کنار آن و در جای جای این کره ی خاکی اقوام و ملل مختلفی با زبانهای گوناگونی زندگی می کنند ، که هر قوم و نژادی زبان خاصی برای تکلم داشته و طبق برآوردی که به عمل آمده است تعداد زبانهای زنده و پویای جهان حاضر چیزی حدود ۳۷۰۰ زبان با لهجه ها و گویش های متفاوت وجود دارد . که از این میان بیش از ۱۵۰۰ زبان و گویش های محلی در کشور پهناور هندوستان رواج دارد .

مسلم است که از میان این همه زبان بایستی یکی از این زبانها سرآمد و برتر از همه ی زبانها بوده و لیاقت سروری بر همه ی آنها را داشته باشد ، و من به یقین و با اطمینان خاطر اعلام می کنم که زبان فصیح عربی همان زبان برتر و گل سرسبد همه ی زبانهای دنیا بوده و هست ، چرا که خالق دو جهان و آفریدگار منان از میان همه ی زبانهای دنیا تنها زبان عربی را برگزیده تا به وسیله ی آن با بهترین بنده ی خود محمد (ص) سخن بگوید و سخنان گوهربار و جاویدان خویش را با این زبان به گوش همه ی جهانیان برساند.

زبان عربی وقرآن کریم:

لفظ «عربی» یازده بار در آیات مختلف قرآن کریم ذکر شده است و این نشان از میزان اهمیّت و توجّه خالق یکتا به این زبان زیبای دنیا می باشد و بالاتر از همه این که یگانه معبود هستی این زبان شیرین را از میان تمامی زبان های موجود در جهان هستی به عنوان زبان گویای خویش و به عنوان برترین زبان برگزیده است ، و این بسی مایه ی فخر و مباهات برای صاحبان این زبان و فراگیران آن است ، و اما آیاتی که به لفظ (عربی) اشارت داشتند عبارتند از:

- ۱- ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ [یوسف : ۲]
- ۲- ﴿وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا﴾ [الرعد : ۳۷]
- ۳- ﴿وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ﴾ [النحل : ۱۰۳]
- ۴- ﴿وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ [طه : ۱۱۳]
- ۵- ﴿بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ﴾ [الشعراء : ۱۹۵]
- ۶- ﴿قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾ [الزمر : ۲۸]
- ۷- ﴿كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ [فصلت : ۳]
- ۸- ﴿وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءً﴾ [فصلت : ۴۴]
- ۹- ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجُمُعِ﴾ [الشورى : ۷]
- ۱۰- ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ [الزخرف : ۳]
- ۱۱- ﴿وَهَذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا لِيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَى لِلْمُحْسِنِينَ﴾ [الاحقاف : ۱۲]

درست است که قرآن کریم به بیشتر زبانهای دنیا ترجمه شده است ولی همه ی مترجمان و علمای زبان شناس بر این حقیقت معترفند که زبانهای مقصد نتوانسته‌اند فصاحت و بلاغت قرآن کریم را به طور کامل ابراز نمایند و این نشان از قدرت و عظمت قرآن کریم و غنای بی نظیر زبان عربی و ضعف و نارسایی سایر زبان‌هاست. پس شایسته است که زبان قرآن همچون دوران گذشته سیادت و اعتبار خویش را دوباره بدست گیرد و به عنوان اولین زبان بین المللی در آسمان جوامع بشری پرتوافشانی کند و همه ی مردم جهان ملزم به یادگیری و فراگیری آن شوند. لازم به ذکر است که زبان فارسی نیز وامدار زبان عربی می باشد چرا که اساس و کالبد شکل گیری آن متأثر از زبان عربی و قرآن کریم می باشد و می توان به صراحت گفت که اگر قرآن به زبانی غیر از زبان عربی نازل می شد هر آینه زبان عربی و زبان فارسی بدین ساختار و قالب نبودند؛ و یا در گذر زمان دستخوش تغییر و زوال قرار می گرفتند.

تاریخچه زبان عربی در ایران:

زبان عربی از آغاز ورود اسلام به ایران وارد سرزمین ما شده و ریشه در تار و پود وطن عزیزمان دارد و چنانکه در کتب تاریخی آمده است، مردم ایران نزدیک به چهار قرن ملزم به آموزش و تکلم به زبان عربی بودند و در طی این دوران زبان فارسی دری با آمیختن به زبان عربی رنگ و روی تازه ای به خود گرفت و به فارسی مدرن که امروزه ما صاحب آن هستیم درآمد، البته با اندکی تغییرات که در قرن اخیر حاصل شد. زبان عربی از دیرباز مورد استقبال قشری از مردم بوده و ارتباط تنگاتنگی بین آن و علمای دینی وجود دارد بطوریکه اکثر منابع دست اول و مهم دینی به زبان عربی نگارش شده، و از قدیم مدارس دینی و حوزه های علمیه پذیرای این زبان بوده‌اند و اخیراً دانشگاههای علمی کشور عزیزمان نیز اقدام به تأسیس مراکز و گروههای آموزشی زبان عربی نموده اند و

الحمد لله روز به روز بر تعداد دانشجویان و همچنین مراکز آموزشی دانشگاهها که طرفدار این زبان مقدس و زیبای دل نواز هستند ، افزوده می شود .

چاپ و انتشار اولین کتاب عربی متوسطه به صورت کتاب درسی در سال ١٣٣١ هجری شمسی همزمان با سایر کتابهای درسی انجام گرفت ، و سپس این کتابها در سال ١٣٤٣ هجری مورد تجدید نظر و تغییر واقع شد و سرانجام دوباره بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ١٣٥٩ همزمان با انقلاب فرهنگی کتابهای متوسطه و از جمله کتابهای عربی نیز دوباره تدوین و بازنگری شد و همچنین در سال ١٣٦٧ نیز شاهد تغییراتی در کتابهای متوسطه عربی می باشیم که این کتابها در سال ١٣٧٤ نیز به طور کامل با روش جدیدی تغییر یافتند و در سال ١٣٧٩ نیز کتابهای متوسطه عربی دچار آخرین تغییرات حاصله شدند که همچنان منتظر یک تغییر اساسی و بنیادین و کارساز در پیکره ی کتابهای عربی متوسطه هستیم ، تا بتواند نیازهای پاسخ نداده و خاموش ما را پاسخگو باشد ، چرا که سایه ی رنگین قواعد سنگین همچنان بر بالای سر کتاب های عربی تنیده ، و اجازه نمی دهد که ادبیات معاصر و اشعار نو از زبان نویسندگان و شاعران عرب زبان عرضه اندام کنند و شیرینی نهفته در ادبیات غنی عربی جلوه گری کند . چرا که بیشترین گلایه ها و شکوه ها از طرف دانش آموزان به سمت قواعد خشک و زیاد کتب عربی نشانه می رود . از طرفی دیگر حجیم بودن کتابهای عربی (٢) و عربی (٣) رشته ی علوم انسانی مشکل را مضاعف کرده ، بطوری که کثرت مطالب درسی و ضعف پایه ی دانش آموزان رشته علوم انسانی دست بدست هم داده و فهم و یادگیری این دو کتاب درسی را برای آنها دچار مشکل می کند و از طرفی مطالب درس عربی پیش دانشگاهی همان تکرار مطالب سال دوم و سوم متوسطه است ، که می توان قسمتی از مطالب دروس سال دوم و سوم را کاسته و در کتاب پیش دانشگاهی به جای مطالب تکراری مطالب جدیدی افزود تا ذهن و افکار دانش آموز دچار خستگی

نشود و دانش آموزان با میل و رغبت بیشتری کتاب دوره ی پیش دانشگاهی را مطالعه کنند و همچنین در کتب علوم انسانی که درس تخصصی به شمار می آید جای ادبیات معاصر و اشعار نوی عربی همچنان خالی و کم رنگ می باشد و لازمه ی رسیدگی و اهمیت بیشتر به مطالب آن و گنجاندن آثار نویسندگان و ادیبان سرشناس عرب در لابه لای کتب است.

پیشنهاد و راه حل:

اگر نگاهی به کتابهای دوره ی ابتدایی و متوسطه ی^(۱) درس عربی در کشورهای عربی بیندازیم متوجه می شویم که مؤلفان کتابهای درسی با چه ظرافتی قواعد زبان عربی را با زبان ساده و بسیار کم حجم تر از کتابهای درسی ما در گوشه هایی از دروس گنجانده اند که فهم آن به مراتب راحت تر و آسانتر برای دانش آموزان میسر می شود. کتابهای درسی ما نیازمند به مجموعه ی تیم متخصص و کارآمد و با تجربه ی بالای علمی و آموزشی از طرف اساتید برجسته و طراز اول دانشگاهها و مراکز علمی می باشد.

آموزش و یادگیری بهینه ی هر زبانی زمانی امکان پذیر است که از دوره ی آمادگی و پیش دبستانی شروع شود و در تمامی مراحل و مقاطع تحصیلی همزمان با زبان رسمی و یا زبان مادری و در کنار آن صورت بگیرد، بطوری که وقتی دانش آموز در پایه ی اول دبستان شروع به یادگیری حروف الفبای فارسی می کند در کنار آن کتاب مشابهی با همان تصاویر و با همان معنای کلمات به زبان عربی را نیز همگام با زبان فارسی بیاموزد، بدین شکل که هر درسی را که در کتاب «بخوانیم و بنویسیم» می خواند معادل همان را به زبان عربی با همان تصاویر یاد بگیرد و اگر به همین منوال سالهای دوم و سوم تا آخر ادامه پیدا بکند، دانش آموزان ما به راحتی می توانند زبان عربی را همچون زبان فارسی فرا بگیرند و مشکلات امروزی ما به مراتب کمتر و کمتر خواهد شد و چه بسا که

دانش آموزان ما بتوانند به زبان عربی هم صحبت بکنند اینها در حد فرضیه است و اگر عملی شود احتمال موفقیت و کارآیی آن به نظر ممکن می آید ، البته از جهتی نقش آموزگار و معلم در این میان بسیار مهم و حیاتی می باشد ، چون اگر خدای ناکرده معلمی نسبت به زبان عربی علاقه و رغبت نداشته باشد ، شانس موفقیت پایین است و متأسفانه بیشترین رنجی که ما در حال حاضر بر جان خود تحمل می کنیم ، وجود برخی دبیران بی علاقه و به قولی متنفر از زبان عربی در جمع دبیران رشته عربی است که این عزیزان یا به اجبار وارد این رشته شده اند و یا اینکه تخصصی در این زمینه نداشته و بر خلاف میل باطنی خود مجبور به تدریس این زبان می باشند ، که خود عاملی بزرگ در افت شدید دانش آموزان در این درس می باشد، و یا اینکه طرز برخورد و رفتار برخی از معلمان و دبیران عربی به قدری ناخوشایند است که باعث دلسردی و انزجار دانش آموزان از درس عربی می شود و همچنین برخی تبلیغات سوء که علیه زبان عربی از طرف برخی دبیران چه در رشته ی عربی و چه غیر آن صورت می گیرد تأثیرگذار بر کاهش علاقه و میل دانش آموزان می باشد . و از جمله عوامل مؤثر در میزان یادگیری و بازدهی بهتر آن در درس عربی ، افزایش میزان ساعات هفتگی می باشد ، که کمبود وقت در عربی سال اول متوسطه و عربی سال دوم و سوم غیر علوم انسانی و عربی دوره ی پیش دانشگاهی در روند آموزش تأثیر نامطلوبی را گذاشته است . در ضمن وجود آزمایشگاه زبان و اتاق فیلم در مدرسه و کتابخانه ی مجهز به کتابهای عربی می تواند عامل مهمی در موفقیت و بالا بردن سطح یادگیری و ایجاد رغبت در فراگیران باشد.

نتیجه گیری:

در خاتمه یادآور می شوم که ما هر چقدر به غنای زبان عربی کمک کنیم به همان اندازه به ارتقای کیفی و کمی زبان فارسی کمک کرده ایم و هر اندازه ادبیات یک کشور غنی باشد به همان اندازه امکان پیشرفت و بالندگی اش در تمامی زمینه ها امکان پذیر خواهد بود. در پایان آرزومندیم که مسئولین امر و مؤلفان محترم کتابهای درسی توجه و عنایت بیشتری به زبان مقدس قرآن داشته باشند و این را یقین بدانیم که هر اندازه که ما به گسترش این زبان خدمت کنیم به همان اندازه خشنودی و رضایت خداوند متعال را فراهم کرده ایم. به امید آن روز.

و من الله التوفیق

پی نویسی:

(۱) در نظام آموزشی کشورهای عربی دوره ابتدایی شش ساله و دوره متوسطه نیز شش ساله می باشد و دوره راهنمایی که در نظام آموزشی ما رایج است در نظام آموزشی آنها وجود ندارد؛ البته از سال آینده در کشور ما نیز ان شاء الله همین نظام آموزشی به مرحله اجرا در خواهد آمد.

«منابع»

١- القرآن الكريم

٢- المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الكريم ، محمد فؤاد عبدالباقي ، مؤسسه الاعلمى للمطبوعات

٣- المعجم المفصل فى اللغة و الادب ، الدكتور ميشال عاصى ، الدكتور اميل بديع يعقوب ، دارالعلم للملايين

٤- تاريخ آموزش و پرورش در اسلام و ايران ، دكتر منوچهر و كيليان ، انتشارات دانشگاه پیام نور

٥- اطلس كامل گيتا شناسى ، سياسى طبيعى اقتصادى ، سعيد بختيارى ، مؤسسه جغرافيايى و كارتوگرافى